

38. Росія шантажувала Азербайджан і інших через український Голодомор. 30.11.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2010/11/30/5628021/>.

39. Україна буде добиватися міжнародного признання Голодомора геноцидом, – Порошенко. 28.11.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://censor.net.ua/news/362797/ukraina_budet_dobivatsya_mejdunarodnogo_priznaniya_golodomora_genot sidom_poroshenko.

40. Голодомор устроили, чтобы наказать украинцев за стремление сохранить свою идентичность, – премьер Канады Трюдо. 28.11.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://censor.net.ua/news/362825/golodomor_ustroili_chtoby_nakazat_ukraitsev_za_stremlenie_sohranit_svoyu_identichnost_premjer_kanady.

41. Голова СБУ назвав точну кількість жертв Голодомору, Київ, 14 січня 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://photo.ukrinform.ua/ukr/current/photo.php?id=308364>.

Надійшла до редколегії 06.03.17

В. Головченко, д-р політ. наук, проф.,

Н. Дорошко, д-р ист. наук, проф.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ГОЛОДОМОР 1932-33 ГГ. В УКРАЇНІ ЯК ГЕНОЦИД: ПРОБЛЕМА МІЖНАРОДНОГО ПРИЗНАННЯ

Анализируется место Голодомора в Украине 1932-1933 гг. в исторической и национальной памяти, как внутри Украинского государства, так и в диаспоре; выясняется значение уровня национального сознания и патриотизма для успешного строительства и развития современной государственности; отдельное внимание уделено компаративному анализу освещения трагедии Голодомора в западных средствах массовой информации и на государственном уровне; очерчены обстоятельства появления термина "геноцид" в международно-правовой практике; раскрыты причины обращения политической и научной общестественности Запада к проблематике голода в советской Украине.

Ключевые слова: геноцид, голод, диаспора, коллективизация, нация, независимость, репрессии.

V. Holovchenko, Professor, Doctor of Sciences (Politicalology),

M. Doroshko, Professor, Doctor of Sciences (History),

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

HOLODOMOR 1932-33 IN UKRAINE AS NATION'S GENOCIDE: PROBLEM OF INTERNATIONAL RECOGNITION

The article analyzes place of the Ukrainian Holodomor 1932-33 in historical and national memory, both within the Ukrainian state and in the Diaspora; studies out significance of national consciousness' level and patriotism for the successful construction and development of the modern state; special attention is given to comparative analysis of highlighting the tragedy of Holodomor in the western media and at national level; outlines the circumstances of the term "genocide" emergence in international legal practice; reveals the reasons of addressing the political and scientific community of the West to the problems of famine in Soviet Ukraine.

Key words: genocide, hunger, diaspora, collectivization, nation, independence, repression.

УДК 327(73+510)(045)327(430)

В. Головченко, д-р політ. наук, проф.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

АМЕРИКАНСЬКО-КИТАЙСЬКА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ НЕСТАЦІОНАРНОЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН У СХІДНІЙ АЗІЇ

У статті здійснено порівняльний аналіз концептуальних засад китайської політики США по завершенні холодної війни, особливої уваги надано з'ясуванню причин міжнародно-політичної конфліктогенності між США і КНР. За всієї різновекторності ідеологічних постулатів розвитку двох держав вони, швидше, зацікавлені в партнерстві, аніж у суперництві. Зваженість та відповідальність поведінки, готовність іти на поступки, рівень економічної взаємозалежності засвідчили прагматичну основу взаємин цих провідних акторів міжнародних відносин, вільну від ідеології та месіанства, а також наявність глибоких внутрішньополітичних чинників для здійснення ними певних скоординованих дій на міжнародній арені. Залучаючи КНР до міжнародних організацій, особливо економічних, США, в той же час, вживають ефективних заходів для стримування її гіпотетичних лідерських амбіцій.

Ключові слова: американсько-китайські відносини, глобалізація, політика, стратегічне суперництво.

У "Великій шахівниці" З. Бжезинського, яка вже стала класичним посібником для вітчизняного аналітика-міжнародника, патріарх заокеанської дипломатії й політології оптимістично стверджував, ніби "для Китаю розташована через Тихий океан Америка повинна стати природним союзником, оскільки Америка не має планів стосовно Азійського материка й історично протидіяла і японським, і російським зазіханням на слабший Китай... Таким чином, принцип "сусід мого сусіда є моїм союзником" вповні підходить для геополітичних та історичних відносин між Китаєм і Америкою" [1, с. 181]. Про "історичне почуття дружби між Америкою і Китаєм" трохи раніше писав у своїй відомій "Дипломатії" й не менш знайий теоретик і дипломат-практик Г. Кіссінджер [2, с. 653].

А під час відвідин Пекіна 12 січня 2009 р., з нагоди 30-річчя встановлення дипломатичних відносин між КНР і США, З. Бжезинським, що був тоді радником президента США Дж. Картера з питань національної безпеки і керівником апарату Ради національної безпеки (РНБ) зі статусом члена кабінету, він у своїй промові на урочистостях прямо запропонував Китаю й Сполученим Штатам створити "велику двійку" (G2) й спільно вирішу-

вати ключові питання світової політики – ізраїльсько-палестинський конфлікт та іранську й північнокорейську ракетно-ядерні проблеми, примирення Індії й Пакистану та нормалізації становища в Іраку й Афганістані, глобального потепління й реформування ООН [3].

Подальшого практичного розвитку ця ідея, з різних причин, не набула, але ще одна знакова подія сталася, коли чи не вперше в історії американської повоєнної дипломатії державний секретар США – Г. Клінтон свій перший закордонний візит 16-22 лютого 2009 р. здійснила не до союзників США по НАТО, а в країні Східної (Японія, Південна Корея, КНР) й Південно-Східної Азії (Індонезія). Його ключовим моментом стали переговори з представниками "четвертого покоління" керівників КНР у Пекіні щодо співпраці двох держав у вирішенні проблем світової фінансово-економічної кризи й зміни глобального клімату. А ще на етапі боротьби за висування кандидата від демократів на посаду президента вона опублікувала в провідному фаховому журналі країни – "Foreign Affairs" статтю, де наголосила, що взаємини США з Китаєм "будуть найважливішими двосторонніми відносинами у світі в нинішньому столітті" [4, р. 8].

На практиці ж у постбіполярний період зовнішньополітичний курс США щодо КНР змінювався в діапазоні від "завязтого ізоляціонізму" адміністрації Дж. Буша-старшого, спричиненого драматичними подіями 3-4 червня 1989 р. на площі Тяньаньмень, до "поміркованого прагматизму" другої адміністрації В. Клінтона, яка виходила з того, що КНР є вагомим чинником міжнародного життя й, за певних обставин, могла б стати одним із основних партнерів США в розв'язанні таких життєво важливих проблем Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР) як військова безпека, сталий економічний розвиток, мінімізація фінансових ризиків, глобальне потепління тощо.

Республіканська адміністрація Дж. Буша-молодшого, яка різко розкритикувала зовнішньополітичний курс своїх попередників-демократів, в т. ч. й щодо КНР, назвала пошук вірного балансу в американській стратегії щодо останньої найбільш загрозливим завданням, а також звинуватила В. Клінтона в неспроможності виробити таку стратегію, наслідком чого стала напруженість та підозрілість у відносинах із офіційним Пекіном.

Безперечно, взаємини КНР зі США найбільш істотно впливають на динаміку міжнародних відносин в АТР – геостратегічних, військово-політичних, фінансово-економічних, культурно-цивілізаційних, ресурсно-екологічних тощо. Як відомо, одним із засобів збереження й зміцнення власної гегемонії Сполученими Штатами стало використання ними військової, економічної й культурної переваги для забезпечення контролю в ключових регіонах планети. Використовуючи різноманітні конфліктні ситуації, США (особливо за президентства Дж. В. Буша) наполегливо просували сучасний світ у напрямку монополярності, прикриваючись ідеєю глобалізації й необхідністю боротьби з міжнародним тероризмом.

Але на цьому шляху у США, принаймні в Східній Азії й АТР загалом, стоїть КНР, яка перетворилася в настільки потужний центр сили, що з ним не можна не рахуватися. В державах, які нині визначають магістральні напрями світової політики, жоден діяч, що розробляє чи реалізує проекти у сфері безпеки регіонального й глобального значення, не може ігнорувати китайський чинник. Не випадково, ще в "Стратегії національної безпеки США" від 17 вересня 2002 р. КНР була віднесена до потенційно великої держави – "недемократичної", але з ринковою економікою, за якою визнається безперечне право володіти й удосконалювати ракетно-ядерні військові технології [5].

А в оприлюдненому в листопаді 2008 р. звіті Національної ради з розвідки США – "Глобальні тенденції 2025: трансформований світ" стверджується, що на той час баланс сил на міжнародній арені кардинально зміниться: хоча США все-таки збережуть статус найвпливовішої держави світу, їхня відносна планетарна могутність зменшиться до 22 %. Найголовнішим суперником США буде КНР (15 %) – з найбільшим військовим потенціалом, водночас залежність від світового ринку змусить правлячу Компартію Китаю (КПК) балансувати між відкритістю до світу й збереженням своїх позицій [6].

Причому сутність китайсько-американського суперництва полягає, значною мірою, в зіткненні світоглядних підходів до структури й природи міжнародних відносин та безпеки по завершенні холодної війни. Китайська Народна Республіка воліла би появи нового поліцентричного порядку: "Одна наддержава – багато сильних держав" [7, с. 126]. Контури ж світу, в якому КНР відіграватиме роль геополітичного й геостратегічного полюса, поки що складно окреслити, але він поступово формується, незалежно від бажання тих чи інших міжнародних акторів. Та й прихована боротьба Пекіна за планетарне лідерство почалася не вчора, хоча власне

китайські лідери про це відкрито не говорять, натомість пропагуючи тезу про багатополлярність світу як більш продуктивний, стабільний і безпечний устрій.

Її офіційно підтримує путінська Росія, що як країна-продовжувач СРСР (з міжнародно-правового погляду) ще в недавньому минулому мала статус наддержави, а тому досить незатишно почуває себе нині на другорядних ролях у світовій політиці. Але якщо виходити з реалій сьогодення, слід визнати, що нині є лише одна наддержава – Сполучені Штати Америки, які збережуть цей статус, щонайменше, до середини століття, коли КНР випередить США) не лише за економічним потенціалом, а й наблизиться до жаданого балансу у військовій сфері. Цю тезу можна було б аргументувати низкою фактів із будь-якого поля міжнародної політики, на неї "працює" й теорія довгих геополітичних циклів, запропонована американськими економістами Дж. Модельським і В. Томпсоном.

Згідно неї, кожні півтисячі років відбувається періодична зміна історичного глобального процесу, в рамках цього проміжку часу так само періодично кожні 120 років змінюються фази політичного циклу. До них додаються ще "хвилі" М. Кондратьєва (60-річні великі цикли кон'юнктури), щоб урахувати динаміку зміни економічних процесів [8]. На підставі аналізу всіх зазначених фаз та циклів і прогнозуються держави-гегемони на той чи інший період.

У відповідності з теорією довгих циклів, із завершенням Другої світової війни на статус глобального політичного лідера претендували США, яким кинув виклик СРСР. Унаслідок багатьох причин (вашингтонські теоретики головним чином вказують на "морську державність" США) Кремль програв боротьбу за світову гегемонію, тому США в якості одноосібного лідера чи гегемона протримуються якраз до середини ХХІ ст.

Водночас, згідно зазначеної теорії, на початку нинішнього віку мав з'явитися новий суб'єкт світової політики, який через півстоліття поставить під сумнів гегемонію США. Подібна перспектива, звісно, не радує американських футурологів, і значна їхня частина переконує, ніби замість нового гегемона з'явиться щось на кшталт "світового уряду", який і буде вирішувати глобальні проблеми на засадах справедливості.

Але вся зафіксована в писемних джерелах історія людства просякнута гострою боротьбою за світову гегемонію, досить згадати драматичну історію виникнення, піднесення й краху Ассирії, Давнього Риму, імперій Ахеменідів, Александра III Македонського, Чингіз-хана, Тамерлана, Османів, Габсбургів, Романових і Наполеона Бонапарта. Навряд чи ХХІ вік виявиться мудрішим від попередніх століть: незважаючи на всілякі революції в області знань, інформації й технологій, боротьба за світове домінування триватиме й надалі, але вона не призведе до формування стаціонарної багатополлярної структури у вигляді пов'язаних державних центрів, приміром, США, КНР, Японії, Індії, Євросоюзу, Росії й Бразилії.

Адже для того, щоб стати "світовим полюсом", потрібно володіти потенціалом наддержави, тобто такими економічними можливостями, військовою силою й політико-дипломатичним впливом, щоб усі ці складові одночасно відчувалися міжнародним середовищем у будь-якому куточку земної кулі. Потенційно в середньостроковій перспективі зазначених якостей може набути і, з огляду на чимало чинників, стати такою наддержавою найбільші шанси має саме Китай, географічно розташований посередині Східної Азії.

Відповідно, основою американського сприйняття Китаю стало усвідомлення того, що ця гігантська країна, із завершенням холодної війни, перебуває в процесі три-

валої суспільно-політичної трансформації, ані терміни завершення, ані підсумки якої спрогнозувати неможливо. Нове ж бачення китайського керівництва навколишнього світу почало активно формуватися на зламі ХХ-ХХІ ст., після того як КПК вдалася до розроблення концепції участі Китаю в економічній та політичній глобалізації.

Зрозуміло, що новій економічній стратегії, спрямованій на інтеграцію Китаю в глобальну економіку, відповідає й новий зовнішньополітичний курс, що полягає у подальшій розбудові партнерських стратегічних відносин зі США як єдиною наддержавою, та в підвищенні глобальної й регіональної ролі Китаю за допомогою механізмів багатосторонньої "відкритої дипломатії". Водночас, Китай незмінно дотримується трьох принципів: не вступати до військово-політичних блоків, не здійснювати політику конфронтації, не націлюватися проти третіх країн.

Головну мету встановлення нового міжнародного порядку Китай вбачає в оптимізації свого місця в поліцентричному світі, надійному гарантуванні безпеки країни, мінімізації зовнішнього втручання та здобутті неформального лідерства в АТР. Відтак, реалістичним варіантом американсько-китайських відносин у постбіполярний період, фактично, стало співіснування США та КНР, засноване на суперництві. Недаремно частина китайських політологів схиляються до думки акцентувати в характеристиці двосторонніх зв'язків саме суперництво, оскільки в американській стратегії Китай вважається "ані ворогом, ані другом, але потенційним суперником" [9, с. 79].

Серйозним чинником суперництва двох держав, на наш погляд, є й різне світоуявлення, тобто різний підхід до найважливіших питань, наприклад, людської особистості, її прав і свобод, та й узагалі співвідношення особи й суспільства, особи й держави. Разом з тим, Китай сформулював достатньо гнучкий (альтернативний радянському) варіант комуністичної ідеї ще на етапі "нової демократичної революції" 1949-1958 рр. Потім він вдало оживив її, інтегрувавши з конфуціанською морально-етичною системою та спочатку рудиментарними, а далі вже сучасними капіталістичними механізмами, зумівши подати економічну систему КНР у світі як альтернативну американській.

Ще на XVI з'їзді КПК 8-14 листопада 2002 р. наголошувалося, що метою економічного розвитку КНР на перше двадцятиліття ХХІ ст. є побудова суспільства "сяокан", або "суспільства середнього достатку". Давньокитайські мислителі вважали "сяокан" такою моделлю ідеального суспільства, яке поступається лише суспільству розряду "да тун", де вже не буде класового розшарування й усі будуть соціально рівні та вільні. Логічним розвитком ідеї суспільства "сяокан" стало рішення жовтневого пленуму ЦК КПК 2006 р. про "політику побудови гармонійного соціалістичного суспільства".

В США викликає чимале занепокоєння й те, що багато лідерів азійських держав, які динамічно розвиваються, й навіть ті з них, що категорично не сприймають ідеологічних постулатів Пекіна, солідаризуються з ним в обстоюванні загальних для населення регіону цивілізаційних цінностей, власне азійського шляху розвитку й "абсолютно не вітають американських лекцій з приводу того, яким чином їм слід облаштовувати своє життя" [10, р. 603].

Свідченням гострих протиріч між США і КНР в усвідомленні людських цінностей стала Тяньаньменьська криза 1989 р., коли в ніч на 4 червня в історичному центрі Пекіна було жорстко придушено безстрокову студентську демонстрацію, що глибоко врізалося в політичну свідомість американського суспільства. Республіканська адміністрація Дж.Буша-старшого різко

відреагувала на ті події, заморозивши військові зв'язки, наклавши ембарго на експорт до Китаю озброєнь і технологій прямого військового призначення, припинивши зустрічі на вищому рівні та скоротивши культурні й гуманітарні обміни.

Проте реалії сучасного світу змусили нову адміністрацію Демократичної партії переглянути всю систему відносин із КНР. Уже за рік після виборів 1992 р. В.Клінтон запропонував політику "залучення" Китаю, протиставивши її курсу республіканців на "стримування". Всебічне співробітництво з Китаєм обґрунтовувалося, цілком логічно, зростанням його впливу в АТР та світі. Відтак, залучення Китаю до міжнародних організацій, торговельно-економічна та фінансова співпраця без будь-яких обмежень або застережень уже не пов'язувалася з недемократичним, з погляду Вашингтона, державним ладом Китаю. Яскравим підтвердженням такої політики стало прийняття Білим домом рішення про відмову від пов'язування надання режиму найбільшого сприяння в торгівлі з проблемою дотримання прав людини [11, с. 123].

Але тривала відсутність офіційних візитів на міждержавному рівні (з часу відвідин КНР Дж. Бушем-старшим 24-27 лютого 1989 р.) компенсувалася зустрічами керівників двох держав під час конференцій Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва й Регіонального форуму АСЕАН. Знаковим же став державний візит Голови КНР Цзян Цземіня до США 26 жовтня – 2 листопада 1997 р., в ході якого сторони задекларували "конструктивне стратегічне партнерство" [12]. Про такий рівень взаємин свідчили Угода про взаємне ненацілення ракет (червень 1998 р.); зобов'язання Китаю дотримуватися режиму контролю за ракетними технологіями; вступ КНР до "Комітету Зангера", в компетенції якого – питання контролю над виробництвом та експортом ядерних матеріалів; активна участь КНР у роботі чотиристоронньої комісії з перемир'я Кореї, а також майже подвійне зростання обсягів двосторонньої торгівлі в 1993-1997 рр. Візит президента США до КНР, здійснений у відповідь 25 червня – 3 липня 1998 р., став навіть підставою деяким політологам стверджувати про зміну Вашингтоном своїх пріоритетів, оскільки Пекін був першим у тихоокеанському турне В.Клінтона.

Разом з тим, за формальними заявами про значні здобутки у двосторонніх відносинах між США та КНР, можна виокремити низку протиріч, властивих періоду адміністрації В.Клінтона. Насамперед, йдеться про різні підходи до розв'язання тайванської проблеми. Відповідно до Шанхайського комюніке від 28 лютого 1972 р. та протоколу про встановлення дипломатичних відносин між США і КНР від 1 січня 1979 р., Акту про відносини з Тайванем від 10 квітня 1979 р. Білий дім дотримувався принципу "одного Китаю", але за гранично широкого його тлумачення, що дозволяло зберігати тісні неформальні відносини з Тайбеєм, в тому числі забезпечувати фактичні гарантії військової безпеки Тайваню.

Білий дім категорично заперечував проти використання сили у розв'язанні проблеми політичного об'єднання острова з материком. КНР, у свою чергу, в принципі не відкидала можливості її застосування, хоча межею, яка б стала сигналом для застосування сили Пекіном, вважалася спроба офіційного Тайбею оголосити незалежність острова.

За часів адміністрації В. Клінтона було чітко сформульовано позицію США щодо тайванської проблеми, яку в Пекіні називали політикою трьох "ні": "ні" – незалежності Тайваню; "ні" – політиці "двох Китаїв" (або політиці "один Китай, один Тайвань"); "ні" – прийняттю Тайваню в міжнародні організації, членство в яких відкрите

лише для суверенних держав [13]. Фактично, взявши на себе зобов'язання із гарантування безпеки Тайваню, офіційний Вашингтон ніколи чітко не окреслював характеру та масштабу цих зобов'язань, дотримуючись "стратегічної невизначеності", за якої ані Пекін, ані Тайбей не уявляли собі рівень та характер американського реагування на загострення ситуації в Тайванській протоці.

На наш погляд, криза 1996 р., коли напередодні перших загальнонародних виборів глави тайванського режиму США, у відповідь на демонстрацію військової могутності КНР у Тайванській протоці (розгортання до 60 тактичних ракет [14, р. 37]), ввели туди два есмінці, засвідчила, що проблема незалежності острова могла б стати причиною серйозної воєнної конфронтації між двома державами. Як вбачається, США використовували проблему Тайваню для впливу на вирішення чутливих питань у двосторонніх відносинах із КНР, хоча й добре усвідомлювали історичну неминучість розв'язання Тайванської проблеми на засадах формули "одна країна, дві системи".

Тісно пов'язаною з тайванською виявилася проблема розгортання системи протиракетної оборони театру воєнних дій (ПРО ТВД) в Азії, проти якої категорично виступає КНР. Плани США включити Тайвань у систему ПРО ТВД непокоїли Пекін унаслідок, передусім, загострення гонки озброєнь у субрегіоні Східної Азії, зміцнення військово-політичних зв'язків між Вашингтоном і Тайбеєм, неминучого підвищення стимулів для Тайваню зберігати свою фактичну незалежність від КНР та можливого перетворення Японії на регіональну військову потугу, що, загалом, призвело б до зростання напруги в АТР.

Пекін усвідомлює, що можливості Народно-визвольної армії Китаю (НВАК) завдати превентивного ракетного удару по Тайваню в разі кризи в двосторонніх відносинах можуть бути істотно послаблені внаслідок успішного розгортання Сполученими Штатами та Японією ПРО ТВД. Особливого значення Китай надає компонентам морського базування цієї системи, оскільки ракетні установки на військових кораблях легко переміщуються в просторі, й протиповітряній обороні (ППО) КНР буде важко виявити ракети противника та знищити їх [15, р. 230].

Таким чином, підключення Тайваню до системи ПРО ТВД стане викликом національній безпеці КНР, на який остання повинна буде адекватно зреагувати. Крім того, це напевно призведе до тісної координації дій офіційного Тайбея з американською стороною навіть у мирний час, оскільки Тайвань не зможе ефективно брати участь у новій системі ПРО в Східній Азії без найтіснішого оперативного співробітництва зі США в збиранні розвідувальної інформації щодо КНР та без участі в системах контролю й управління складними радарними, що є частиною цієї системи. Водночас, включення Тайваню до американської ПРО ТВД означатиме, що США розглядає зовнішню політику КНР у Східній Азії як загрозу власній безпеці.

Перспектива розгортання ПРО ТВД у Східній Азії, включно з територією Тайваню, розглядається в Пекіні також як найбільш небезпечний аспект американсько-японського стратегічного союзу. Китайські військові фахівці навіть вважають, що створення США та Японією нової ПРО є загрозою безпеці набагато більшою, ніж розвідувальна співпраця зазначених держав проти КНР, чи їхній спільний контроль за її повітряним простором, або ж участь Японії в розмінуванні чи тиловому забезпеченні американської армії. У свою чергу, китайські політики остерігаються, що, спираючись на такий стратегічний щит, влада Тайваню зможе розширити поле дипломатичного торгу з КНР.

Крім того, постійним джерелом напруги в американсько-китайських відносинах стало помітне збільшення військової присутності США по периметру кордонів КНР у найбільш чутливих для її безпеки районах (стратегічно важлива Малаккська протока, південь Корейського півострова й о. Окінава) та розширення партнерських відносин з Індією. Відтак, головною метою посилення американської військової присутності в Пекіні видається геополітичне стримування КНР.

Іншим істотним подразником в американсько-китайських відносинах залишилася проблема прав людини в КНР, що впливає з відмінного для двох культурних полів розуміння категорій індивідуалізму, прав громадянина, ролі держави та примусу взагалі й у житті суспільства й особи. Хоча, вочевидь, усі американські інститути громадянського суспільства усвідомлювали, що найближчим часом КНР не буде навіть віддалено відповідати американським уявленням про стандарти в сфері прав людини [16], це не заважало Білому домові щороку, під час розгляду в Конгресі питання про надання КНР режиму найбільшого сприяння в торгівлі, формулювати претензії, пов'язані з обмеженням прав дисидентів, експортом товарів, вироблених ув'язненими, релігійною нетерпимістю тощо.

Безперечно, на наш погляд, у такий спосіб Вашингтон демонстрував спектр питань, із яких сторони мали б шукати компроміс у сфері політичного співробітництва, та можливі межі поступок у торговельно-економічному співробітництві. Адже саме внаслідок переговорного процесу щодо вступу Китаю до Світової організації торгівлі (СОТ) у 1998 р. американцям вдалося умовити Пекін підписати Міжнародний пакт про економічні та соціальні права й дати згоду на підписання Міжнародного пакту про цивільні та політичні права.

Етапною віхою в американсько-китайських взаєминах за адміністрацій В.Клінтона й Цзян Цземіня стала згода США на вступ КНР до СОТ, зафіксована в двосторонньому протоколі від 15 листопада 1999 р. Зважаючи на негативне для США сальдо в торгівлі з КНР, розмір якої ще в 1998 р. сягнув \$ 60 млрд. за загального розміру товарообігу в \$ 90 млрд. [17], Вашингтон намагався розширити свій експорт до Китаю й скоротити торговельний дефіцит. Проте й КНР не поступалася своїми позиціями в контексті глобального лідерства, виступивши проти односторонніх дій США в Іраку та різко розкритикувавши втручання НАТО в Косовську кризу. Напруга у відносинах, особливо на рівні інформаційної політики, зросла після бомбового удару по китайському посольству в Белграді в травні 1999 р.

Водночас, більшість фактів свідчать, що політичні процеси по завершенні холодної війни характеризувалися поступовим нарощуванням ваги КНР у міжнародних та регіональних справах. За всієї різновекторності ідеологічних постулатів розвитку двох держав вони, швидше, були зацікавлені в партнерстві, аніж у суперництві. Зваженість та відповідальність поведінки, готовність іти на поступки, рівень економічної взаємозалежності свідчили про прагматичну основу відносин цих провідних суб'єктів міжнародних відносин, вільну від ідеології та месіанства, а також наявність глибинних внутрішньополітичних чинників для здійснення ними певних скоординованих дій на міжнародній арені. Залучаючи КНР до міжнародних організацій, особливо економічних, США, в той же час, вживали заходів для стримування його гіпотетичних лідерських амбіцій.

Список використаних джерел:

- Бжезинский З. Великая шахматная доска: господство Америки и его геостратегические императивы. Перевод О. Ю. Уральской / Збигнев Бжезинский. – М.: Международные отношения, 1999. – 256 с.
- Киссинджер Г. Дипломатия / Генри Киссинджер. Пер. с англ. В. В. Львова / Послесл. Г. А. Арбатова. – М.: Ладомир, 1997. – 848 с.
- Brzezinski Z. The Group of Two that could change the world / Z. Brzezinski // Financial Times. – 2009, January, the 13th.
- Clinton H. Security and Opportunity for the Twenty-first Century / H. Clinton // Foreign Affairs. – November/December 2007. – Vol. 86, № 6. – P. 2-18.
- The National Security Strategy of the United States of America. The cover letter of the President. Chapter VIII [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>.
- Global Trends 2025: A Transformed World [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.dni.gov/nic/NIC_2025_project.html.
- Свешников А. А. Концепции КНР в области внешней политики / А. А. Свешников // Китай в мировой политике. – М.: МГИМО; РОССПЭН, 2001. – С. 93-143.
- Модельски Дж., Томпсон У. Волны Кондратьева, развитие мировой экономики и мировая политика / Дж. Модельски, У. Томпсон // Вопросы экономики. – 1992. – № 10. – С. 49-57.
- Волохова А. Изменения во внешнеполитических концепциях КНР (взгляды китайских политологов) / А. Волохова // Проблемы Дальнего Востока. – 2006. – № 3. – С. 74-82.
- Madam Secretary. A Memoir: Madeleine K. Albright and Bill Woodward. – Washington: Miramax Books, 2005. – 736 p.
- Стратегия национальной безопасности США. Стратегия вовлеченности в международные дела и распространения демократии в мире // США: экономика, политика, идеология. – 1995. – № 1-2. – С. 117-125.
- Joint US-China Statement 29 October, 1997 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.china-embassy.org/eng/zmgx/zywj/t36259.htm>.
- The White House Office of the Press Secretary. Remarks by the President and First Lady in Discussion on Shaping China for the 21st Century. 30.06.1998 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pub.whitehouse.gov/urires/12R?url:pd://-oma.eop.gov.us/1998/7/1/5.text.1>.
- Gershman J. Using China as a Proxy: Risks and Errors / J. Gershman // Foreign Policy. – Winter, 1999. – P. 32-40.
- Valentino B. Small Nuclear Powers and Opponents of Ballistic Missile Defense in the Post-Cold War Era / B. Valentino // Security Studies. – Winter 1997/1998. – Vol. 7. – № 2. – P. 215-234.
- Chen Zhimin, Zang Zhijun. Embracing or Balancing: China's Search for a Japan Strategy? / Chen Zhimin, Zang Zhijun // International Review (Shanghai Institute for International Studies). – 2004. – Vol. 36. – P. 26-38.
- Vogel E. Why Trade Will Win / E. Vogel // New York Times. – 1999, November 15. – P. 2.

Надійшла до редколегії 23.08.17

В. Головченко, д-р полит. наук, проф.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

АМЕРИКАНО-КИТАЙСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ФОРМИРОВАНИЯ НЕСТАЦИОНАРНОЙ СИСТЕМЫ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ В ВОСТОЧНОЙ АЗИИ

В статье осуществлен сравнительный анализ концептуальных основ восточноазиатской политики США после холодной войны, особое внимание уделено выяснению причин международно-политической конфликтности между США и КНР. При всей разновекторности идеологических постулатов развития двух государств они, скорее, заинтересованы в партнерстве, чем в соперничестве. Взвешенность и ответственность поведения, готовность идти на уступки, уровень экономической взаимозависимости засвидетельствовали прагматическую основу взаимодействия этих ведущих акторов международных отношений, свободную от идеологии и мессианства, а также наличие глубинных внутреннеполитических факторов для осуществления ими определенных скоординированных действий на международной арене. Приобщая КНР к международным организациям, особенно экономическим, США, в то же время, прибегают к эффективным средствам для сдерживания ее гипотетических лидерских амбиций.

Ключевые слова: американо-китайские отношения, глобализация, политика, стратегическое соперничество.

V. Holovchenko, Doctor of Political Sciences, Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

AMERICAN-CHINESE COMPONENT OF THE NON-STATIONARY SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS IN THE EASTERN ASIA FORMATION

The article spotlights comparative analysis of the concept principles of the U.S. East-Asian policy after cold war, special attention is paid to examination of reasons of the international-political conflicts between USA and PRC. Given the diversity of the ideological postulates of the development of the two states, they are more likely to be interested in partnership than in rivalry. Weighed and responsible behavior, willingness to make concessions, the level of economic interdependence witnessed a pragmatic basis for the interaction of these leading actors in international relations, which is free from ideology and messianism, as well as the presence of deep internal political factors for the implementation of certain coordinated actions in the international arena. By bringing the PRC to international organizations, especially economic organizations, the US, at the same time, resorts to effective means to contain its hypothetical leadership ambitions.

Key words: the American-Chinese relations, globalization, policy, strategic rivalry.

УДК 327(470+571)

А. Гольцов, канд. геогр. наук, докторант
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ЄВРАЗІЙСЬКА СТРАТЕГІЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ: ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВИМІР

Для сучасної геостратегії Російської Федерації залишається надзвичайно важливим забезпечення максимального контролю над пострадянським (євразійським) простором. Вона намагається зберегти інститути Співдружності незалежних держав як інструменти для управління міжнародним співробітництвом на пострадянському просторі. Головним геоекономічним напрямом євразійської стратегії Росії є подальший розвиток інтеграційного об'єднання – Євразійського економічного союзу. Створення ЄАЕС принесло Росії лише невеликі економічні вигоди, у цілому функціонування інтеграційного угруповання має невисоку результативність. Інші країни-члени ЄАЕС прагнуть забезпечити свої економічні інтереси та зберегти державний суверенітет. Росія намагається підвищити ефективність функціонування Організації договору колективної безпеки як військово-політичного альянсу для захисту від воєнних, терористичних та інших загроз. Стратегія Росії націлена на зміцнення геополітичних позицій в Східній Європі, на Кавказі та в Центральній Азії. Регіональний євразійський проект РФ ("Мала Євразія") має бути сполучений з іншими проектами міжнародного співробітництва у рамках "Великої Євразії". Конкуренція з боку Китаю, особливо проект "Економічний пояс Шовкового шляху" послаблює стратегічні позиції Росії в Центральній Азії. Численні внутрішні та зовнішні чинники перешкоджають Росії в реалізації стратегії євразійської інтеграції.

Ключові слова: євразійський простір, геостратегія, "Мала Євразія", геоекономічний проект, економічна інтеграція, Євразійський економічний союз.

У сучасному світі відбуваються неоднозначні зміни – поряд з процесами глобалізації посилюється тенденція до активізації регіональної інтеграції. Провідні держави

намагаються очолити регіональні процеси задля забезпечення власних інтересів. Для багатьох країн провідними стимулами участі в регіональних об'єднаннях слу-